

ЛІТЕРАТУРА ЗАРУБІЖНИХ КРАЇН

Линник К.О.

студент,

Маріупольський державний університет

ПРОЄКЦІЯ ДОРОСЛІШАННЯ В ХУДОЖНЬОМУ СВІТІ ЛІТЕРАТУРНОГО ФЕНТЕЗИ

На тлі реалій сучасності фантастична література розкриває можливість творення альтернативного художнього світу на відміну від стереотипів масової свідомості. В цьому сенсі форма фентезі, зростаючи із соціально-психологічних проблем суспільства, висвітлює гострі питання психологічного дозрівання особистості читача юнацького віку: почуття відчуження і фрагментарності у переживанні досвіду, внутрішнього конфлікту між конформізмом і свободою вибору, кризою власної автентичності. Актуальним виявляється дослідження психоаналітичного дискурсу художніх творів метажанру фантастики, зокрема зарубіжної прози фентезі для підлітків. Беремо за константу зверненість поезики фентезі до реалізації захисних механізмів психіки за допомогою символізації несвідомих процесів і образного осмислення стресових переживань. Метою проведеного аналізу є визначення в художньому просторі літературного «підліткового» тексту моделей образно-символічного відображення етапів дорослішання, а також концептуалізація авторської рефлексії щодо причин екзистенційної самотності у юнацькому віці. Об'єктом дослідження служить образно-смісловне опосередкування в літературному дискурсі проблем дорослішання, предметом – проєкція вікової самодетермінації героя-підлітка в творах Ніла Геймана «Кораліна», «Океан наприкінці дороги» [1]. Услід за психоаналітичним підходом З. Фрейда, К.Г. Юнга, Ж. Лакана [2–4], визначимо характерну для творів Ніла Геймана авторську стратегію відображення процесу еволюції особистості через занурення в світ дитини у системі бінарного світосприйняття, осмислення відчуття пограничного стану очима підлітка і формування цілісної картини світу дорослого. Відома завдяки роботам З. Фрейда опозиція між енергією життя і деструктивними підсвідомими

прагненнями пояснює причину важкого переходу між цими рівнями: пошук балансу, прийняття небезпечного, подолання страху – деякі з проблем, що виникають на шляху зростання і корелюють із самобутніми образами художнього світу фентезі. Наприклад, архетипні опозиції «свій – чужий», «персона – тінь» репрезентуються в образах батьків та їхніх потойбічних двійників, зумовлюють появу межових знаків «іншого будинку», «темного лісу», «сірого луку», «хижих птахів».

На кожному із зазначених етапів розгортання художньої реальності творів Ніла Геймана концептуальними виявляються відповідні образи-символи. Так, світосприйняття дитини розкрито через систему протиставлень «я» і «не я» та «моє» і «чуже» – моя родина і сусідська, або «кіт, який був моїм» і «кіт, якого мені принесли, на ім'я Монстр». У ситуації травмуючих подій діти створюють захисну зону «я» і «моє», просторовим втіленням якої у Н. Геймана є образи будинку та родини в минулому, або дитячої кімнати героя і його тіла. Зазначимо, що не випадково шлях у простір нереального не виходить за межі цього будинку: двері в інший світ відкриваються всередину, ніби у підсвідоме – в місце, населене двійниками людей і тварин, тому процес повернення в справжній світ набуває значення руху назовні крізь тунель або темряву густого лісу. Саме тому важливим психологічним досвідом виявляється не відмова особистості від втечі до притулку минулого, а збереження в реальності того, що відповідає ностальгічним спогадам. Тобто у сприйнятті читача формується образ шляху в сторону людських відносин через подолання почуття страху і пошук серед «темряви» і «туману» потаємного. Відзначимо також кореляцію символу дому із структурами психіки: в кожному будинку є горище під дахом, де мешкає персонаж, попереджуючий про небезпеку (образне втілення поняття Супер-его, яке регламентує спонтанні імпульси). Під підлогою є провал в порожнечу або бездонний колодязь – символи архаїчного несвідомого Воно або Ід (через колодязь чаклунство проникає в реальний світ і буде у той же спосіб відправлено назад, тобто пережито). Рівнем Его виявляються створені автором образи кімнат головних героїв, що тяжіють до полярних контрастів: жовтий вмивальник, біле вікно (щільно замкнено на замок). Так виявляється зосередженість свідомості героя на важливих деталях: ключі, дзеркала, потаємні двері, гудзики є знаками переходу, порушення заборони із початком індивідуалізації особистості. Завершується визначена Ж. Лаканом [2] стадія дзеркала, коли розщеплення сприйняття дитини на позитивне і негативне, зустріч

із подвійною реальністю, переростає в досвід сприйняття себе як частини цілісного світу, в якому поряд із реальним «я» існують проєкції «моїх» думок і почуттів – магичні помічники або відьма, формується здатність психіки творчо реагувати на виникаючі конфлікти і об'єктивно взаємодіяти з ними.

Наступний другий етап дорослішання представлений межовим простором переходу. Його символами є образи, що виявляють трансформацію особистості. Наприклад, зламані речі, які мають дві сторони свого призначення – марна матеріальна зовнішня форма (наприклад, безногі і безрукі ляльки на пустирі), і магичний внутрішній зміст. У результаті творчої роботи уяви у кожної речі з'являється своя історія, прикріплена до подій в житті людини, що перетворює випадкові явища в ознаки пам'яті. Коридори, брудні дороги, наскрізні отвори, замки з ключами, до яких не дістати, рух по колу, повернення до тієї чи іншої точки інтерпретуються нами, з огляду на реалізовані автором образи, як символи набутого досвіду і усвідомлення часу. Через маленький отвір каменю героїня може розпізнати і потім врятувати душі дітей, на дні відра з водою з'являються силуети людей, прихованих в тумані реальності. Гудзики замість очей, силуети, що мають сьйво, тканина як живий матеріал і відсутність чітких фізичних оболонок – ці деталі відрізняють персонажів іншого світу від реальних прототипів і виступають маркерами залучення некерованих ірраціональних сил. Щоб залишити героя в світі підсвідомого назавжди, чаклунки пропонують героям віддати очі і залишитися навечно на горищі, у темряві, або бути втопленими. Тут ми маємо можливість виявити характерний мотив втрати зору і дихання, що обумовлено, відповідно до теорії З. Фрейда [3], страхом перед втратою власної ідентичності. Тобто остаточне занурення в штучний ідеальний світ не тільки позбавляє реальність сенсу, посилюючи нудьгу, відчуження, страх смерті, але має суттєві негативні наслідки. Водночас перемога дітей над чаклунством підкреслює їхню нову здатність прийняти виклик дійсності і знайти духовний зір, якому вчать традиційні герої-помічники (кіт, старша подруга): інший світ спочатку здавався цікавим, але його ціннісна характеристика негативна, населена істотами-силами, стереотипами, що не повинні існувати, адже змушують залишитися серед них навечно, тоді як дорослішання і рух вперед є природними. Активний опір особистості повертає навколишньому світу фарби, а герою забезпечує збереження власної ідентичності. Емоційний вплив художнього твору дозволяє

читачу зрозуміти, що в прикордонному просторі між дитинством і дорослішанням психіка особистості відчуває ряд конфліктів, але в результаті переходу від дитячої системи протиставлень до синтезу протилежних сторін людина починає ставитися до проблеми не з позиції зовнішніх обставин, які можна обійти стороною, а приймає виклик як можливість змінити себе та світ.

Заключною стадією дорослішання виявляється оформлення у внутрішньому мовленні героїв питань: «Навіщо?», «Чому?», «Для чого?». Іраціональне зло, на перший погляд, переможене і все стає на свої місця, але потенційна можливість для руйнації залишається у відкритому фіналі творів: автор реалізує цей мотив парадоксальними знаками – рука відьми, шрам, що залишиться назавжди, спогади стають примарними, проте вічними. Герої це усвідомлюють, приймаючи небезпеку необхідною частиною повсякденного життя. Такий тип сприйняття, за логікою психоаналізу, ми визначаємо як дорослий: утвердження чудесного в якості складової частини реального виявляється можливим завдяки наповненню колодязя і освітленню горища «Его» – формуванню самостійності особистості, у проекції якої реальність сприймається не протиставленням опозицій, а цілісним різноманіттям, єдністю інтуїтивно-магічного та матеріально-об'єктивного. Художнє уособлення «Его» дорослого спрямовано йти брудною дорогою до дощової калюжі, що набуває у художньому світі екзистенційного значення сенсу життя завдяки інтуїтивно-магічним спогадам-асоціаціям і нарешті сприймається як справжній океан потенціального змісту.

Отже, самобутньою ознакою проекції дорослішання в художньому світі фентезі є звернення до образного психоаналітичного аналізу етапів формування світосприйняття і саморозвитку, що реалізуються автором за допомогою художньої образності. У запропонованих психологічних моделях переосмислення сенсу життя на певних вікових етапах встановлено баланс між трьома компонентами свідомості Ід – Его – Супер-Его, що сприяє продуктивному «дозріванню» психіки особистості. При цьому повноцінність сформованого Его відіграє вкрай велику роль в подальшому житті, адже будь-які проблемні точки підсвідомості, не усунені або витіснені в підлітковому віці, можуть бути відображені в проблемах дорослого, відбиваючись як на фізичних, так і на ментальних аспектах життя, перешкоджаючи соціалізації особистості. Простір страшного і небезпечного, створений уявою дитини у якості

захисного механізму, за посередництво фантастичних художніх образів перетворюється із хаосу в керовану реальність – синтез чинників. Невідоме і моторошне виявляється простором художньо-літературної соціальної гри і важливою складовою процесу дорослішання, завдяки якій формується Я-ідентичність особистості юного читача.

Список використаних джерел:

1. Гейман Н. Коралина. Океан в конце дороги. Пер. с английского С. Кононенко. Москва : АСТ: Астрель, 2010. 218 с.
2. Лакан Ж. Стадия зеркала. URL: https://www.gumer.info/bibliotek_Buks/Psihol/lakan/st_zerk.php.
3. Фрейд З. Введение в психоанализ. URL: <http://www.lib.ru/PSIHO/FREUD/lekcii.txt>.
4. Юнг К.Г. Человек и его символы. СПб. : Б.С.К., 1996. 454 с.